

Om detta berättas inte,

Skuggor över Millesgården

Carl Milles var nazist. Hans skulpturer monumentala.
Sådan politik, sådan estetik

- av Elzbieta Jasinska Brunnberg

”Måtte allt bara bestå och måtte Hitler, som jag tror på verkligen, få tid och helsa och krafter att fortsätta sitt underbara arbete. Han är säkert sänd från ovan för att rädda Europa. Måtte Mussolini få leva, båda dessa män man beundrar så oerhört...”

Så skrev skulptören Carl Milles – skapare av Millesgården, populärt utflyktsmål för skolklasser, pensionärsgrupper och enskilda besökare – år 1938 till vännen Sven Hedin. Och han fortsatte: ”... Hitlers hat är baserat på judarnas ruttna spekulationer...”

I mitten på nittioalet besökte jag Millesgården ovetande om Carl Milles sympatier för Hitler och Mussolini. Det var första gången jag mötte en miljö skapad av Milles – hans skulpturer såg jag, på bild, sedan tidigare. Utan att reflektera avfärdade jag dem som konst som inte låg inom min intressesfär och tänkte inte mer på det. Det obehag jag kände ute på Millesgården överraskade mig och gjorde min bekant, som ville visa mig det finaste Sverige har att erbjuda, ledsen.

Senare samma år kom Sverker Oredssons bok Lunds universitet under andra världskriget, en bok som ruskade om den lundensiska kultureliten. I avsnittet Riksföreningen Sverige-Tyskland hittade jag namn som Sven Hedin, Verner von Heidenstam, Erik O Löfgren, Carl Milles och hans hustru Olga. Och mindes plötsligt min olustkänsla under besöket på Millesgården.

Var det min extremt utvecklade känslighet som barn till överlevare från Auschwitz eller bara den svulstiga klassicismen och monumentalismen på Millesgården som väckt mitt obehag?

Jag bestämde mig för att ta reda på mer om Carl Milles ställningstagande under kriget och började diskutera saken med arkitekter, konstvetare och konstinstitutionschefer. Det kom utslätande svar som ”Det där är väl ingenting att gräva i” eller ”Han var bara en konstnär, naiv i politiska frågor som ett barn. Man måste kunna skilja mellan människan och konsten”.

förskoleklass

årskurs 1–5

årskurs 6–9

gymnasiet

fakta

Men kan man det verkligen i fallet Milles?

När Carl Milles blev medlem i den Hitlervänliga Riksföreningen Sverige-Tyskland var han ingen yngling längre, som Bergman eller Kamprad. Han närmade sig de sextio och visste mycket väl vad han höll på med. Från ung konstnär med uttalade sympatier för kommunism och socialism utvecklades han genom åren till trogen Hitleranhängare.

År 1937 besökte Milles utställningen Entartete Kunst (urartad konst) i München. Entartete Kunst var en hatutställning mot expressionistisk konst, som i den nazistiska propagandan kallades för ”judisk uppfinning”. På Münchenutställningen var mer än 100 konstnärer representerade: Max Beckman, Emil Nolde och Marc Chagall var bland de brännmärkta. Carl Milles rapporterar entusiastiskt till sin hustru Olga: ”När jag såg vad de ej tillåta – mitt hjärta fröjdades... Jag finner att de gör ett bra verk här med att visa denna skamliga samling...”

Det är svårt att inte tolka Milles uppskattande brev som ett konstnärligt lika mycket som politiskt ställningstagande.

Av den mängd böcker jag har plöjt igenom framgår att familjen Milles och andra från kretsen runt Carl Milles i efterhand har försökt bortförklara och tona ner hans beundran för Hitler och Mussolini. Svante Milles, Carls brorson, skriver i sin bok Medan dagen brinner (Carlssons, 1993): ”När man talar om politik är han i sällskap med många andra omdebatterad på grund av så kallade åsikter som anses lite felaktiga. Liksom många i hans sällskap borde man låta allt detta vila i fred”.

Carl Milles gränslösa beundran för Hitler och Mussolini var alltså ”lite felaktiga åsikter”.

När Sven Hedin släppte sin bok Tyskland och världsfreden uttryckte Milles sitt stora gillande; ”... framför allt på grund av alla sympatiska fotografier av Hitler.” Korrespondensen mellan Hedin och Milles fortsatte även sedan Carl och Olga flyttade till Canbrook i USA och avslutades ofta med det glada ”Heil Hitler”. I Amerika umgicks Milles flitigt med Charles Lindbergh som angrep Roosevelts antinazistiska politik. Ryktet om Milles Hitlersympatier spred sig i Cranbrooks kulturkretsar och väckte så småningom FBI:s uppmärksamhet. Hos FBI i Washington finns en omfattande dossier om Milles, men nästan hela materialet är hemligstämplat.

Sommaren 1951 lämnar Milles USA för gott. Resten av sitt liv pendlar han mellan Rom och Millesgården på Lidingön. Beställningar fortsätter att strömma in och Milles utför utsmyckningar för många svenska städer fram till sin död 1955.

Några månader före sin död anförtrorde Carl Milles konsthistorikern Karl Asplund sin beundran för Mussolini och beklagade svenskarnas brist på förståelse för den stora ledaren.

In i det sista var Milles alltså trogen sina åsikter. Om detta vill man inte berätta för besökarna på Millesgården idag.

© Elzbieta Jasinska Brunnberg
publicerad i Moderna Tider, februari 2000

2

Artikel
- Skuggor över
Millesgården
av Elzbieta Jasinska
Brunnberg

förskoleklass

årskurs 1–5

årskurs 6–9

gymnasiet

fakta